

Міністерство освіти та науки України
Кам'янець–Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми **«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ
ГРИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала:
студентка KorO1–M 18 з групи
Литвинчук Марія Василівна

Керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вержиховська О.М.

Рецензент:
кандидат психологічних наук, доцент
Гаврилов О.В.

Кам'янець–Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ТИПОВИМ РОЗВИТКОМ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	7
1.1. Характеристика ігрової діяльності у дошкільників.....	7
1.2. Особливості розвитку сюжетно-рольової гри у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.....	18
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	28
2.1. Методика вивчення рівня прояву сюжетно-рольової гри у старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями.....	28
2.2. Аналіз констатувального етапу дослідження.....	42
Висновки до другого розділу.....	49
РОЗДІЛ III. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗМІСТ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА ЧЕТВЕРТОМУ РОЦІ НАВЧАННЯ	52
3.1. Особливості формування сюжетно-рольової гри у дошкільників з інтелектуальними порушеннями	52
3.2. Аналіз результатів формувального етапу дослідження.....	64
Висновки до третього розділу.....	71
ВИСНОВОК	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ВСТУП

Актуальність теми. Формування всебічно розвиненої особистості виступає важливим завданням дошкільної освіти, яка є базовою складовою системи виховання. Проблема дошкільного виховання дітей з типовим розвитком та інтелектуальними порушеннями розглядається у загальній й спеціальній психолого-педагогічній літературі як одна з актуальних. Разом з тим вивчення дошкільників з інтелектуальними порушеннями розпочато історично, порівняно недавно, а тому проблема фактично залишається мало розробленою і досить ваговою.

Основним видом діяльності у дошкільному віці виступає ігрова діяльність. Хоча у дошкільників з інтелектуальними порушеннями вона не набуває самостійно провідного значення, але у процесі корекційно-виховного впливу цей вид діяльності допомагає психофізичному розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями і набуває провідного статусу у даній категорії дітей.

Базовою складовою теорії гри, як важливого стрижня всебічного виховання дітей виступають дослідження наступних вчених: Є.А. Аркін, Є.І. Тіхєєва, Є.А.Фльоріна, пізніше ігровій діяльності були присвячені праці Н.М. Аксаріної, Д.Б. Ельконіна, Р.І. Жуковської, О.В. Запорожець, Р.А. Лехтман–Абрамович, Д.В. Меджерницької, А.П. Усової, Ф.І. Фрадкіної тощо. На їх думку ігрова діяльність сприяє підготовці дошкільника до навчання і праці. В педагогічній літературі розуміння гри як відображення дійсності життя вперше було висловлено великим педагогом К.Д. Ушинським, який доводив, що зміст гри залежить від соціальних умов.

Проблемам психологічної сутності гри дітей дошкільного віку присвячено багато досліджень психологів, які приділяли цьому виду діяльності надмірну увагу, а саме: Л.С. Виготський, А.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн.

Д.Б. Ельконін, спираючись на дослідження дитячої гри, розпочаті Л.С. Виготським, висвітлив проблему гри як центральну для розуміння психічного розвитку в дошкільному віці. Зокрема, він зазначає на тому, що гра – є величезним світлим вікном, через яке в духовний світ дитини вливається живильний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра для дітей – справжнє життя зі своїми радощами і прикрощами, переживаннями і досягненнями. Для дітей з типовим розвитком вона вільна діяльність. Найперша цінність гри у тому, що в ній дитина легко засвоює те, на що в інших умовах довелося б докладати значних зусиль.

Належне місце у ігровій діяльності відводиться сюжетно-рольовій грі, яка є керівною діяльністю дошкільного віку. Л.І. Белінська, Н.В. Донець, Л.Р. Шинкарук описали соціальне походження і зміст сюжетно-рольової дитини; умови виникнення сюжетно-рольової гри в онтогенезі, виділення основної одиниці гри, розкриття внутрішньої структури гри, виявлення її ролі в психічному розвитку дитини, подолання недоліків у мовленні дітей в процесі ігрової діяльності.

У спеціальній літературі проблемою розвитку сюжетно-рольової гри займалися А.А. Катаєва, А.Н. Носкова, О.А. Стребелева, які у загальному розглянули розвиток сюжетно-рольової гри у дошкільників з інтелектуальними порушеннями; О.П. Гаврилушкіна проаналізувала структуру та зміст відповідного виду діяльності у дошкільників з інтелектуальними порушеннями, хоча не показала особливості її розвитку. Отже, проблема розвитку сюжетно-рольової гри, особливо її формування у дошкільників з інтелектуальними порушеннями ще не достатньо досліджена в літературі, що дало змогу обрати відповідну тему дипломної роботи магістра.

Мета дослідження полягає у створенні науково обґрунтованої методики формування сюжетно-рольової гри у дошкільників з інтелектуальними порушеннями четвертого року навчання, її апробації та впровадження у практику роботи спеціального дошкільного закладу.

Гіпотеза дослідження: ефективність підготовки дошкільників з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі залежить від розвитку у них провідного виду діяльності, зокрема, від правильного педагогічного забезпечення корекційної спрямованості навчальних занять з сюжетно-рольової гри, що дозволить у подальшому підготувати дану категорію дітей до нового виду діяльності (навчальної).

Об'єктом дослідження є ігрова діяльність старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Предметом дослідження є психолого-педагогічне забезпечення розвитку сюжетно-рольової гри у дошкільників з інтелектуальними порушеннями на четвертому році навчання.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні аспекти ігрової діяльності у дошкільників з типовим розвитком та інтелектуальними порушеннями.

2. Вивчити практичні аспекти рівня сформованості сюжетно-рольової гри у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

3. Розробити і обґрунтувати психолого-педагогічне забезпечення та зміст методики формування сюжетно-рольової гри у дошкільників з інтелектуальними порушеннями на четвертому році навчання.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури з питань дослідження; спостереження, бесіди; констатувальний та формувальний експерименти, якісна та кількісна обробка емпіричних даних.

Експериментальна база:

Теоретична значущість полягає у з'ясуванні теоретичних аспектів ігрової діяльності у дошкільників з типовим розвитком та інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення полягає у вивченні практичних аспектів рівня сформованості сюжетно-рольової гри у дошкільників з інтелектуальними порушеннями; розробці й обґрунтуванні психолого-педагогічного забезпечення та змісту методики формування сюжетно-рольової гри у

дошкільників з інтелектуальними порушеннями на четвертому році навчання.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Робота висвітлена у статті «Особливості формування сюжетно-рольової гри у старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями».

Структура роботи: робота має вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел.

ВИСНОВОК

Теоретико-експериментальне вивчення особливостей формування сюжетно-рольової гри у старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями дало нам змогу зробити наступні висновки.

Найбільш дієвим засобом виховання дитини, формування її особистісних якостей, творчих здібностей є творча сюжетно-рольова гра, яка показує наслідування, а не копіювання життя, перше випробування своїх можливостей. Виникнення і розвиток змісту творчих ігор знаходиться в прямій залежності від засвоєння дітьми конкретних знань про явища оточуючого суспільного життя і праці дорослих, формування у них позитивного емоційного ставлення до діяльності людей і від рівня сформованості відносин між дітьми. Сюжетно-рольова гра є діяльність, у якій діти беруть на себе трудові чи соціальні функції дорослих людей і спеціально створюваних ними ігрових, уявлюваних умовах відтворюють (чи моделюють) життя дорослих і відносини між ними. Їх дослідження показали, що сюжетно-рольова гра соціальна за своїми мотивами, за походженням, змістом, структурою, функціями. Рівень розвитку ігрової діяльності дітей дошкільного віку визначається структурою педагогічного процесу у дошкільному закладі в цілому, наявністю взаємозв'язків між окремими видами діяльності: навчанням, грою і працею. Такий комплексний підхід до організації навчально-виховної роботи в дитячому садку створює умови для широкого використання сюжетно-рольових ігор як важливого засобу впливу на дитину.

На недорозвиток ігрової діяльності дошкільників з інтелектуальними порушеннями впливають ряд перешкод: невміння орієнтуватися в просторі, невикористання минулого досвіду, невміння оцінювати властивості об'єктів і відношення між ними, труднощі моторного характеру. Тому необхідно в процесі ігрової діяльності використовувати вправи на розвиток усіх психічних процесів у дітей з інтелектуальними порушеннями. У процесі

корекційного виховного впливу слід пам'ятати про специфіку психічного стану цих дітей, яким притаманна агресивність, дратівливість, застосовувати у роботі вправи на релаксацію мовного апарату, різних частин тіла, які активізують і розвивають психічні процеси дітей з інтелектуальними порушеннями.

У дошкільників з інтелектуальними порушеннями сюжетно-рольова гра до кінця дошкільного віку не досягає цілеспрямованого розвитку. Несформованим залишається весь комплекс компонентів, які забезпечують розвиваючу дію на весь психічний стан дитини. Таким чином, психічний розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку протікає за тими ж законами, що у нормі, але на дефектній основі, характеризується сповільненістю та особливостями становлення усіх психічних процесів, що запізно є і звужує формування предметно-практичної, ігрової та інших видів діяльності. Ігрова діяльність дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку у різних її аспектах і проявах повністю відрізняється від подібної діяльності однолітків з типовим розвитком, але вона не несе у собі провідної, розвиваючої функції, емоційно не забарвлена, не виявляє творчості та фантазування, не супроводжується мовленням тощо. Дійсна гра дошкільників з інтелектуальними порушеннями навіть на четвертому році навчання самостійно не виявляється, вона своєрідна і нагадує дії з предметами, лише у деяких із них вона може досягнути найвищого рівня маніпуляцій – процесуальних дій, тоді як у дітей з типовим розвитком на 3–4 році навчання провідного значення набуває сюжетно рольова гра.

У процес корекційно-виховного впливу суттєвим змінам піддається ігрова діяльність дошкільників з інтелектуальними порушеннями, набуваючи провідного значення. Впровадження корекційно-виховного впливу при навчанні дошкільників з інтелектуальними порушеннями дає змогу сформувати у них різні види ігрової діяльності, розвивати психічні процеси та покращувати мовлення.

Методика констатувального етапу дослідження включала наступні етапи: спостереження за рівнем прояву сюжетно-рольової гри у старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями; діагностичні методики щодо вивчення рівня прояву сюжетно-рольової гри у старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями (адаптовані методики за О. Сергієнковим), який включає такі методики: I методика – вивчення типу спілкування дошкільників з порушеннями інтелекту з дорослим у процесі гри; II методика – вивчення навичок культури спілкування старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями засобами гри; III методика – вивчення дошкільників з інтелектуальними порушеннями у різних рольових ситуаціях; IV методика – вивчення стійкості дитини дошкільників з інтелектуальними порушеннями щодо дотримання правил та змісту гри; V методика – вивчення особливостей поведінки дошкільників з інтелектуальними порушеннями у процесі гри; VI методика – вивчення інтересів та нахилів дошкільників з інтелектуальними порушеннями засобами гри; 3 етап. Методика вивчення рівня виконання моральних дій старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями у процесі гри.

Якісний аналіз розвитку сюжетно-рольової гри у старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями показав наступне: 12 дошкільників – 100%, середній рівень: 4 – 33,3%, низький рівень: 8 – 66,7%, аналогічно з типовим розвитком: високий – 58,3%; середній – 33,3%, низький – 8,3%. Як ми бачимо, недорозвиток ігрової діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями значно відрізняється від ігрової діяльності їх однолітків – дітей типовим розвитком. Як з'ясувалося, на низькому рівні знаходиться ігрова діяльність у дошкільників з інтелектуальними порушеннями, тому ми приклали максимум зусиль на досконале її вивчення та формування. В процесі дослідження ігрової діяльності дошкільників з інтелектуальними порушеннями, ми звертали увагу ще на її розвиток у дітей з типовим розвитком. Вивчення особливостей гри дошкільників з інтелектуальними порушеннями дало можливість встановити, що без

цілеспрямованого навчання до кінця дошкільного віку вона не досягає справжнього розвитку і не набуває класичних рис, які притаманні їй в типовому розвитку. Несформованим залишається весь комплекс компонентів, що забезпечують виникнення сюжетно-рольових ігор, без яких ця діяльність не піднімається до такого рівня, коли вона надає розвиваючу дію на весь психічний стан дитини. Дослідження ігрової діяльності дошкільників з інтелектуальними порушеннями дають показують, що стан ігрової діяльності знаходиться на низькому рівні. Розвиток сюжетно-рольової гри відсутній. Ігри зводяться до неспецифічних маніпуляцій, коли дитина діє з іграшкою без врахування її функціональних властивостей, емоційна забарвленість ігор повністю відсутня, діти майже не супроводжують ігри мовленнєвою діяльністю.

У сюжетно-рольових іграх дошкільників з інтелектуальними порушеннями ролі фактично існують, вони не називаються характером дій, не визначають дію. У грі старші дошкільник з інтелектуальними порушеннями не вступають у типові для реального життя взаємин. Логіка дій легко порушується без протесту з боку дітей. Правила відсутні. В іграх дошкільників з інтелектуальними порушеннями спостерігається нестійкість щодо дотримання ними правил гри, від чого залежить сам сенс гри. У поведінці дошкільників з інтелектуальними порушеннями спостерігаються прояви агресивності, імпульсивності, або навпаки байдужості в силу їх психологічних і специфічних особливостей, що негативним чином впливають на розвиток ігрової діяльності, інтерес до іграшок і до гри більшою мірою в них не сформований. У дошкільників з інтелектуальними порушеннями у процесі ігрової діяльності не сформовані взаємовідносини між учасниками гри; діти важко йдуть на контакт з дорослим при спілкуванні. У них не сформовані на належному рівні навички культури спілкування, як з однолітками, так і з дорослими, через недорозвиток усіх психічних пізнавальних процесів і зокрема мовленнєвої діяльності.

Методика формувального етапу дослідження вирішує підготовчі задачі ігрової діяльності, засвоєння старшими дошкільниками з інтелектуальними порушеннями ігрових дій на основі спільної з дорослими діяльності; розвиває творчу уяву, дрібну моторику кисті пальців рук, мовлення, мислення дітей, механізм подолання агресії, тривожності за допомогою дидактичних ігор, ігор-вправ, ігор-драматизацій тощо; формує діяльність створювати у них ігрову ситуацію, специфіку ігрових дій, адекватне відношення до іграшок, здатність брати на себе ролі і відтворювати їх відповідно до змісту сюжетно-рольових ігор, дотримання логіки дій, правил у грі; привчає дітей відтворювати реальні дії у власних іграх. У процесі впровадження методики ми розвивали: взаємовідносини між учасниками гри; моральні якості особистості та поведінку у дошкільників з інтелектуальними порушеннями, оцінку поведінки інших людей в ситуації, яка містить моральні відносини; вміння виділяти моральну сторону своїх взаємовідносин з іншими людьми, моральних мотивів старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями у відносинах з приводу гри в плані сюжетно-рольових відношень; моральну норму «необхідність ділитись з іншими» в процесі реальної життєвої ситуації, ситуації розповіді, з приводу сюжетно-рольової гри, взаємовідносин, сюжетно-рольових відносин тощо; всебічно розвинену особистість в її багатогранних сферах.

У процесі аналізу формувального етапу дослідження ми побачили, що поведінка старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями в ситуації розповідей вказувала на те, що майже усі вони адекватно оцінюють вчинки героїв: якщо герой ділиться, то його вчинок кваліфікувався як добрий, не ділився – як поганий. Правильно оцінюють вчинки персонажів 85% дітей. 85% дітей уявляють, що в аналогічній ситуації вони виконали моральну норму «потрібно ділитись з іншими». Поведінка старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями в реальній життєвій ситуації, її аналіз показує, що із 100% старших дошкільників з

інтелектуальними порушеннями, приймаючих участь у експерименті, 62,5% дітей виконали моральну норму «потрібно ділитись з іншими», лише 36,5 не поділились. В процесі експериментальної ситуації у них почали помічати прояви позитивних емоцій. До однолітків відносились спокійно, рівно, чого ми не помічали у констатувальному експерименті. Поведінка старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями в ситуації з приводу гри і в сюжетно-рольових відносинах. При її аналізі в ситуації з приводу гри лише 37,5% дітей не дали іграшок своєму напарнику, а 62,5% старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями поділились іграшками з однолітками (але частково вони це виконали за проханням напарника).

У процесі корекційно-виховного впливу старші дошкільники з інтелектуальними порушеннями навчилися діяти в уявних умовах відтворювати і замінювати одні предмети іншими, використовувати символи і умовні позначення, що досягається лише при спеціальному навчанні і дозволяє говорити про значні резерви їх інтелектуального та емоційного розвитку. Слід звернути увагу на те, що діти почали приймати на себе ролі і діяти у співвідношенні з ними, в їх іграх з'явилась логічна послідовність, вміння розвивати і створювати ігрову ситуацію. Отже, корекційно-виховний вплив дозволив сформувати у старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями передумови розвитку особистісних якостей та покращив розвиток у них усіх пізнавальних психічних процесів, що підвищило рівень їх подальшої соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антакова-Ромина Л.В. Стимуляция развития речи у детей раннего возраста путем тренировки движения пальцев рук / Л.В. Антакова-Ромина //Тезиси докладов 24–го Всесоюзного совещания по проблемам высшей нервной деятельности. – М, 1987. – 112 с.
2. Богуш А.М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім в дошкільному закладі: навч. посібник / А.М. Богуш– К.: Вища школа, 1992. – 414с.
3. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації / А.М. Богуш//Дошкільне виховання. – 1999. – №6. – С.3.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М.: Просвещение,1988. –215 с.
5. Бурова А. Сюжетно-рольова гра у розвитку творчих здібностей / А.Бурова, О. Доменна // Дошкільне виховання. – 2000. – №1. – С. 14–15.
6. Бурова А. Керівництво сюжетно-рольовими іграми / А. Бурова //Дошкільне виховання. – 2001. – №7. – С.20–21.
7. Власова Т.А. Проблемы ранней коррекции аномального развития детей дошкольного возраста / Т.В. Власова. – в кн.: здоровье и воспитание детей дошкольного возраста. – М.:Просвещение, 1988. – С. 213.
8. Вопросы воспитания и обучения аномальных детей дошкольного возраста / под ред. А.П. Носковой. – М.Просвещение, 1980. – 256с.
9. Від «А» до «Я» // Методичний посібник для педагогічних працівників дошкільних закладів, вчителів початкових класів, батьків. – 1997. –36с.
10. Вікова психологія / за ред. Г.С. Костюка. – Видавництво: «Радянська школа». Київ. – 1976 – С. 94–120.
11. Виготский Л.С. Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка / Л.С. Виготский // Вопросы психологии. – 1966. – №6 – С. 25–26.

12. Гаврилушкина О.П. Воспитание и обучение умственно отсталых дошкольников / О.П. Гаврилушкина, Н.Д. Соколова.– М.: Просвещение, 1985. – С.134.
13. Демина И.И. Исследование состояния развития моторики детей с недоразвитием речи / И.И. Демина. // Методические рекомендации к исследованию проблем коррекционной работы в специальных школах. – К.:Освіта.– 1985. – 214с.
14. Дошкольная педагогика. / под ред. В.И.Логиновой и П.Г. Саморуковой. – 2–е изд. – М.: Просвещение 1988. – С. 92–136.
15. Жуковская Р.И. Игра и ее педагогическое значение / Р.И. Жуковская. – М.: Педагогика, 1985, – 112 с.
16. Запорожец А.В. Психология и педагогика игры дошкольника / А.В. Запорожец, А.П. Усова. М.: Просвещение, 1986. – 315с.
17. Запорожец А.В., Лисина М.И. Психологические проблемы развития в раннем и дошкольном возрасте / А.В. Запорожец, М.И. Лисина. – М.:Просвещение, 1986.– 156с.
18. Игры в логопедической работе с детьми. / под ред. В.И.Селиверстова. –М.:Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2001.– 245 с.
19. Катаева Л.А.Дошкольная олигофренопедагогика:учеб. Пособие для студентов пед. ин-тов / Л.А. Катаева.– М.: Просвещение. 1988.–307 с.
20. Каше Г.А.Исправление недостатков речи у дошкольников / Г.А. Каше. – М.: Просвещение, 1971. – 192 с.
21. Ключева Н.В., Касаткина Ю.В. учим детей общению. Характер, коммуникабельность. Популярное пособие для родителей и педагогов / Н.В. Ключева, Ю.В. Касаткина. –Изд.: Я. – 1997.–240 с.
22. Коррекционно–воспитательная работа в специальных дошкольных учреждениях: сб. Научных трудов / под ред. Н.П. Морозовой. –М.:Просвещение, 1986. – 143 с.
23. Леонтьев А.Н. Принципы психологического развития ребенка и

проблемы умственной недостаточности. // Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. – М. Просвещение, 1983.–314 с.

24. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры /Избр. психол. произведение: В 2 т. / А.Н. Леонтьев. – М.: Просвещение, 1987. – Т. 1. – 150 с.

25. Лиштван З. В. Игры и занятия со строительным материалом в детском саду / З.В. Лиштван. – М. : Педагогика, 1982. – 368 с.

26. Максаков А.И. Правильно ли говорит ваш ребенок: пособие для воспитателя детского сада / А.И. Максаков. – М.: Просвещение. 1988.– 158 с.

27. Максаков А.И. Учите играя / А.И. Максаков, Г.А. Туманова. –М. : Просвещение, 1991. – 123 с.

28. Новоселова С.Л. Развитие мышления в раннем возрасте / С.Л. Новоселова. – М.: Просвещение, 1988. –115 с.

29. Обучение сюжетно-ролевой игре дошкольников с отклонением в умственном развитии / под ред. Л.Б. Баряевой, А.П. Зарена. – СПб.: Речь, 1993. – 205 с.

30. Основи спеціальної дидактики / за ред. І.Г. Єременка. –К. : Радянська школа, 1986. – 200 с.

31. Петровский В. А. Построение развивающей среды в дошкольных учреждениях / В.А. Петровский и др. – М.: Просвещение, 1993. – 276 с.

32. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология / Ж. Пиаже. – М.: Просвещение, 1980.– 659 с.

33. Пожиленко Е.А. Волшебный мир звуков и слов: пособие для логопедов / Е.А. Пожиленко. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2000. – 224 с.

34. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку. – Кит: ТОВ. «ЛДЛ». – 2000. – С. 119.

35. Програма для спеціальних дошкільних установ.

Воспитание и обучение умственно отсталых детей дошкольного возраста. – М.: Просвещение, 1983. – 68 с.

36. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки / Т.І. Поніманська. – К. : Думка, 1997. – 198 с.

37. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку. – Київ: ТОВ. «ЛДЛ», 2000. – 119 с.

38. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку [авт.укл. Б.В. Сермеєв, В.В. Бабошко, Д.І. Шульженко та ін.] / под. ред. В.Є. Турчинська. – К.: ТОВ «ЛТД», 2000. – 120 с.

39. Психологічні умови ефективності дошкільного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я / за наук. ред. В.В. Тарасун. – К. : ПП «Актуальна освіта» – 2005. – 286 с.

40. Рузина М.С., Афонин С.Ю. Страна пальчиковых игр / М.С. Рузина, С.Ю. Афонин. – С– Петербург.: Школа, 1991.–115 с.

41. Рубиншейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубиншейн. – М. : Просвещение, 1996. – 592 с.

42. Руководство играми детей в дошкольных учреждениях / под ред. М.А. Васильевой. – М. : Педагогика, 1986. – 83 с.

43. Соколова Н.Д. Игровые действия умственно отсталых детей / Н.Д.Соколова // Обучение и воспитание детей с недостатками в физическом и умственном развитии. – 1990. № 4. – С. 24–36.

44. Соколова Н.Д. Особенности игровых действий умственно отсталых детей дошкольного возраста / Н.Д. Соколова. – М.: Педагогика, 1983. – 94 с.

45. Спиваковская А.С. Нарушения игровой деятельности / А.С. Спиваковская. – М. : Просвещение, 1980. – 101 с.

46. Савина Л.П. Пальчиковая гимнастика для развития речи дошкольников / Л.П. Савина. – М.: Просвещение, 1999.–208 с.

47. Савченко А.М. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей / А.М. Савченко. – К.: Освіта. 1992.– 118 с.

48. Серпенкова Л.І. Особливості соціального розвитку дітей у грі / Л.І. Серпенкова. // Папка педагога. –2001. – №2. – С. 21–23.
49. Спиваковская А.С. Игра – это серьезно / А.С. Спиваковская.– М.:Просвещение.–1981.–С.65.
50. Сухомлинский В.А. Серце отдаю детям / В.А. Сухомлинский // Избр. пед. поч.–М., 1979.–Т.1.– С.25–26.
51. Сюжетно-ролевые игры дошкольников /Н.А.Бойченко, П.И. Григоренко, Е.И.Коваленко, Е.И.Щербакова. – К.:Рад.школа, 1982.– 112с.
52. Тихеева Е.И.Развитие речи у детей / Е.И. Тихеева.–М.: Правда, 1981. – 317с.
53. Трикоз С.В. Комплекс програмно-методичного забезпечення « Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з сенсорного виховання, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / С.В.Трикоз . – К.: ПрАТ «Видавництво «Київська правда, 2012. – 112с.
54. Усова А.П. Роль игры в детском саду / А.П. Усова. – М.: Просвещение, 1996. – 183 с.
55. Фіцула М.М. Педагогіка: посібник / М.М. Фіцула. – К.: Академія, 2000. – 542 с.
56. Филичева Т.Б. Логопедическая работа в специальном детском саду / Т.Б. Филичева, Н.А. Чевелева /учеб. пособие для студентов пединститутов по спец. «Дефектология», –М.: Просвещение, 1987.–142с.
57. Фомичева М.В. Воспитание у детей правильного произношения / М.В. Фомичева / практикум по логопедии: учеб. пособие для учащихся педучилищ по спец. «Дошкольное воспитание» – М.: Просвещение, 1989.– 239с.
58. Фрадкина Ф.И. Этапы развития игры и предметных действий в раннем возрасте / Ф.И. Фрадкина, Р.Я. Лехтман-Абрамович. – М.: Просвещение, 1989. – 47 с.

59. Чеботарьова О.В. Комплекс програмно–методичного забезпечення « Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з трудового виховання, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / О.В. Чеботарьова . – К.: ПрАТ «Видавництво «Київська правда, 2012.–96с.

60. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин. – М.: Просвещение, 1978. – 356 с.